

СЕКЦІЯ 5

СОЦІАЛЬНА ПСИХОЛОГІЯ. ЮРИДИЧНА ПСИХОЛОГІЯ

ВПЛИВ СТИГМИ НА ПРОЦЕС РЕІНТЕГРАЦІЇ КЛІЄНТІВ ПРОБАЦІЇ

THE IMPACT OF STIGMA ON THE REINTEGRATION PROCESS OF PROBATION CLIENTS

Метою статті є вивчення теоретичного аспекту та дослідження впливу стигми на процес реінтеграції клієнтів пробації. У дослідженні для досягнення поставленої мети та забезпечення об'єктивності дослідження було використано комплекс таких методів: аналіз, синтез й узагальнення представлених у науковій літературі матеріалів щодо сучасного стану досліджуваної проблеми; інтерв'ювання респондентів; математично-статистичної обробки даних.

У статті розкриваються поняття пробації, визначаються основні труднощі, які супроводжують колишніх ув'язнених після звільнення з місць позбавлення волі, та обґрунтовуються особливості стигматизації клієнтів пробації. Пробація розглядається як основний вид альтернативного покарання, що передбачає звільнення засудженого від відбування покарання з випробувальним терміном, протягом якого він перебуває під наглядом у відповідних органах, котрі допомагають колишнім засудженим реінтегруватися в суспільство після звільнення. Основною проблемою, яка супроводжує клієнтів пробації на шляху реінтеграції у суспільство, є стигма, яка створюється суспільством на основі упередженого ставлення та відсутності правдивої інформації, а також через існуючу соціальну нерівність. Стигма як соціальне таврування осіб, що перебувають на пробації, негативно впливає на їх повернення до суспільства, перешкоджаючи успішній реінтеграції. Зазначається, що клієнти пробації часто стикаються зі стигматизацією, що проявляється у труднощах спілкування, працевлаштування, адаптації та ресоціалізації, а також з упередженнями та негативним ставленням із боку суспільства, що може призвести до їх соціальної ізоляції, яка ускладнює процес повернення до нормального життя. Аналізується, як ці основні форми стигматизації впливають на самооцінку, поведінкові реакції та ризик вчинення повторного правопорушення. Основна увага акцентується на експериментальному дослідженні впливу стигми на процес реінтеграції клієнтів пробації, що передбачало інтерв'ювання колишніх засуджених на базі реабілітаційного центру з метою встановлення думки клієнтів пробації стосовно впливу на них стигми.

Ключові слова: дискримінація, інтерв'ювання, клієнти пробації, місця позбавлення волі, пробація, реінтеграція, ресоціалізація, стигма, стигматизація.

The aim of the article is to explore the theoretical aspects and investigate the impact of stigma on the reintegration process of probation clients. To achieve this goal and ensure objectivity in the study, a comprehensive set of methods was used, including analysis, synthesis, and generalization of materials presented in the scientific literature regarding the current state of the problem; interviewing respondents; and mathematical-statistical data processing.

The article discusses the concept of probation, identifies the main challenges faced by former prisoners after their release, and justifies the specific features of stigmatization of probation clients. Probation is considered as the primary form of alternative punishment, which involves releasing the convicted person from serving a sentence with a probation period during which they are under the supervision of relevant authorities that assist former convicts in reintegrating into society after release. The main problem that probation clients face in their reintegration into society is the stigma created by society based on biased attitudes and lack of truthful information, as well as due to existing social inequality. Stigma, as a social branding of individuals on probation, negatively impacts their return to society, hindering successful reintegration. It is noted that probation clients often encounter stigmatization, which manifests in communication difficulties, employment challenges, adaptation and resocialization issues, as well as biases and negative attitudes from society, which can lead to their social isolation, complicating the process of returning to normal life. The article analyzes how these key forms of stigmatization affect self-esteem, behavioral reactions, and the risk of reoffending. The primary focus of the article is on an experimental study of the impact of stigma on the reintegration process of probation clients, which involved interviewing former convicts at a rehabilitation center to ascertain their views on the impact of stigma on them.

Key words: discrimination, interviewing, probation clients, places of detention, probation, reintegration, resocialization, stigma, stigmatization.

УДК 159.9.078.43

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-5208.2024.64.33>

Астремська І.В.

д.психол.н.,
в.о. професора кафедри психології
Чорноморський національний
університет імені Петра Могили

Тропіна О.Л.

магістрантка за спеціальністю
053 – Психологія
Чорноморський національний
університет імені Петра Могили

Постановка проблеми у загальному вигляді. Одним із ключових складників системи правосуддя, спрямованим на соціальну реабілітацію та реінтеграцію у суспільство осіб, які вчинили правопорушення, є пробація. Однак великою проблемою, яка супроводжує клієнтів пробації на цьому шляху, є стигма.

Стигматизація осіб, які відбули покарання або перебувають на пробації, значно ускладнює їх реінтеграцію та адаптацію до нормального життя, впливаючи на соціальні, економічні та психологічні аспекти.

Стигма сприяє ізоляції та дискримінації колишніх правопорушників із боку суспіль-

ства. Люди, які відбули покарання, стикаються з упередженнями та недовірою, що обмежує їхні можливості у пошуку роботи, отриманні житла та встановленні соціальних контактів. Це, своєю чергою, збільшує ризик рецидиву та повторного скоєння злочину, оскільки людина може відчувати себе відірваною від суспільства та безнадійною. Стигматизація негативно впливає на психологічний стан клієнтів пробації. Вони можуть відчувати сором, вину, низьку самооцінку та тривогу, що ускладнює їхню здатність до адаптації та самореалізації. Психологічні проблеми, зумовлені стигмою, часто призводять до депресії, наркоманії або алкоголізму, що погіршує їхнє становище та ускладнює процес реінтеграції.

Суспільство недостатньо обізнане щодо реальних проблем і потреб клієнтів пробації. Додатковими перешкодами на шляху до успішної реінтеграції стає відсутність належної підтримки та розуміння з боку державних інституцій, роботодавців та громади. Зазначені проблеми підкреслюють необхідність проведення інформаційних кампаній, спрямованих на зміну стереотипів та підвищення рівня толерантності до колишніх правопорушників.

Таким чином, дослідження впливу стигми на процес реінтеграції клієнтів пробації є надзвичайно важливим для розроблення ефективних заходів, які сприятимуть їх успішному поверненню до суспільства, що вимагає комплексного підходу і включає психологічну підтримку, освітні та професійні програми, а також зміцнення соціальних зв'язків. Лише так можна забезпечити зниження рівня рецидиву і сприяти створенню безпечного та інклюзивного суспільства.

Метою статті є вивчення теоретичного аспекту та дослідження впливу стигми на процес реінтеграції клієнтів пробації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано вирішення даної проблеми та на які опирається автор. Поняття «стигма» було введено у науковий обіг в 1963 р. Ірвінгом Гоффманом (I. Goffman) у трактаті «Про особливості покаліченої особистості». У цій праці автор називає стигматизацію виділенням індивіда на підставі якихось відхилень від норми з метою застосування суспільних санкцій [5, с. 203]. Стигму як ярлик, що «наклеюється» на людину, розглядають як вітчизняні, так і зарубіжні науковці: О.О. Бережна, Д. Бенедек (D. Benedek), Ен Джекобі (Ann Jacoby), Г.М. Кравченкова, М. Куросава (M. Kurosawa), Дж. Морганстайн (J. Morganstein), Дж. Шігекура (J. Shigemura), М.В. Чутора, Р. Урсано (R. Ursano) та ін. Процес стигматизації та основні причини стигми розкриваються у дослідженнях В.О. Васютинського, В.Ю. Вінкова, К.М. Коробки, Ю.Я. Мединської, В.В. Чорної тощо.

Бренда Мейджор (Brenda Major) та Лорі Т. О'Браєн (Laurie T. O'Brien) уважають, що стигма може мати далекосяжні наслідки для стигматизованих людей і впливати на все їхнє життя. Дослідниками було виявлено зв'язок між стигматизацією та поганим психічним здоров'ям, фізичними захворюваннями, академічними невдачами та низьким соціальним статусом. Таким чином, стигма негативно впливає на життя індивідів, змушуючи їх часто поводитися відповідно до негативних очікувань, що змінює їхню поведінку, формує емоції та переконання [8].

Стигма значно впливає на клієнтів пробації, адже ці люди порушували закон і після відбуття покарання та виходу на волю стикаються з дискримінацією через своє минуле.

Особливу роль мають дослідження науковців у напрямі стигматизації осіб, які відбували покарання і нині перебувають у процесі адаптації та реінтеграції у суспільство. Дослідниця А.С. Романова зазначає, що на основі стигматизації формуються негативний стереотип і упереджене ставлення до людини. Стигматизація може стосуватися різних груп населення за станом здоров'я, професією, соціальним статусом, релігійною приналежністю, віком, статтю, національністю, а також через відбуття покарання. Люди з нестійкими морально-правовими установками, як-от засуджені або ті, хто відбував покарання в місцях позбавлення волі, можуть не витримати суспільного тиску, осуду та стигматизації, яка часто зачіпає не лише їх, а й їхніх рідних і близьких. Тому соціально-психологічна робота з оточенням засудженого, щоб сприяти його найшвидшій соціалізації, є дуже важливою [3, с. 43].

Таким чином, подальше дослідження впливу стигми на процес реінтеграції клієнтів пробації може допомогти глибше зрозуміти, як негативні стереотипи та упередження впливають на успішність соціальної адаптації цих осіб після відбуття покарання. Така інформація є ключовою для розроблення ефективних програм підтримки, які сприятимуть подоланню стигми, зниженню рівня рецидивів та покращенню якості життя клієнтів пробації. Знання про вплив стигми також може допомогти у формуванні більш толерантного і прийняттого суспільства, яке підтримує реінтеграцію і створює рівні можливості для всіх громадян.

Виклад основного матеріалу дослідження. Стигматизація – це процес надання індивідам соціальних «ярликів» на основі деяких символічних ознак. Цими ознаками можуть бути як прийнятні природні чи соціальні якості, так і неприйнятні суспільством відхилення від норми, маргіальність у певних аспектах. Результатом стигматизації стають соціальне маркування, виділення індивіда з громади та протиставлення його іншим членам, що може

привести до повного або часткового відторгнення. Стигма також може стати чинником, що програмує та самопрограмує поведінку індивіда, впливаючи на його подальшу соціалізацію та адаптацію у суспільстві. Стигма створюється суспільством на основі упередженого ставлення та відсутності правдивої інформації, а також через існуючу соціальну нерівність [5, с. 203].

Стигма фактично є ярликом, що «наклеюється» на людину, надає їй негативні риси та стає основою для формування стереотипу. Стигма має значний вплив на всі подальші ситуації соціальної взаємодії, і позбавитись її виявляється досить складно [7, с. 172]. Стигма означає негативні стереотипи щодо представників певної соціальної групи та дії, зумовлені цими стереотипами, зокрема дискримінацію, яка є найбільш явним і жорстким порушенням прав тих, хто зазнає стигматизації [1, с. 23].

Стигма може проявлятися у будь-якому віці та середовищі. Основною причиною стигми може бути найнижчий соціальний статус особи у суспільстві [6, с. 116].

Стигма може мати значні довготривалі наслідки для тих, хто зазнає її впливу, і здатна впливати на все їхнє життя. Між стигматизацією та погіршенням психічного здоров'я, фізичними хворобами, академічними невдачами, низьким соціальним статусом існує певний зв'язок. Стигма негативно впливає на життя індивідів, часто змушуючи їх діяти відповідно до негативних ярликів, що змінює їхню поведінку, емоції та переконання. Члени стигматизованих соціальних груп часто стикаються з упередженнями, які викликають у них тривожність та депресію. Стигма загрожує соціальній ідентичності та самооцінці особистості [4, с. 2].

Стигма суттєво впливає на клієнтів пробації. Люди, які мали конфлікт із законом, навіть після відбуття покарання продовжують зазнавати дискримінації через своє минуле. Їм важко спілкуватися з іншими людьми, а працевлаштування стає ще більш складним, оскільки стигма заважає знайти роботу за бажаною професією, отримати потрібну посаду та просуватися по кар'єрних сходах. Окрім того, клієнти пробації мають труднощі в налагодженні особистого життя. Вони потребують змін у способі мислення, переконаннях і поглядах, а також розвитку основних соціальних навичок для досягнення стійкої правомірної поведінки [3, с. 44].

Люди, які перебувають у конфлікті із законом, часто стикаються зі стигматизацією, що проявляється у труднощах спілкування, працевлаштування, адаптації та ресоціалізації. Інші люди неохоче або навіть з острахом взаємодіють із ними, бояться приймати їх на роботу, уникають через сприйняття соціумом

високої ймовірності повторення злочинів. Такі стигми руйнують подальші шляхи успішної реадптації та ресоціалізації клієнтів пробації.

Клієнти пробації часто стикаються з упередженнями та негативним ставленням із боку суспільства, що може призвести до їх соціальної ізоляції, що ускладнює процес повернення до нормального життя. Роботодавці можуть уникали наймати людей із кримінальним минулим, побоюючись, що вони можуть бути ненадійними чи небезпечними. Це обмежує можливості клієнтів пробації для отримання стабільної роботи та фінансової незалежності.

Стигматизація може викликати значний психологічний стрес, що впливає на самооцінку та мотивацію клієнтів пробації. Вони можуть почуватися безнадійними та не бачити сенсу в реінтеграційних заходах. Клієнти пробації можуть стикатися з дискримінацією за спроби отримати житло, освіту, медичну допомогу та інші соціальні послуги. Це ускладнює їх можливість інтеграції в суспільство.

Усі зазначені чинники можуть призвести до підвищеного ризику рецидиву, оскільки клієнти пробації можуть знову повернутися до злочинної діяльності, щоб вижити або знайти підтримку, тому дослідження впливу стигми на процес реінтеграції клієнтів пробації має велике значення для зміни негативних стереотипів щодо осіб із кримінальним минулим, допоможе враховувати їхні особливі потреби та адаптуватися до життя в суспільстві.

Щоб підтвердити теоретичні положення, було виконано експериментальне дослідження впливу стигми на процес реінтеграції клієнтів пробації, що передбачало інтерв'ювання 20 колишніх засуджених на базі реабілітаційного центру для клієнтів пробації. Основною метою дослідження стало встановлення думки клієнтів пробації стосовно впливу на них стигми.

Дослідження передбачало застосування методів соціологічного інтерв'ю, методів аналізу даних, контент-аналізу та математично-статистичних методів.

Дотримання етики під час проведення соціального дослідження є важливим для захисту прав і гідності учасників, підвищення якості даних, запобігання шкоді, забезпечення довіри суспільства до науки, дотримання законодавства та сприяння справедливості й рівності. Етичні принципи допомагають отримати більш точні й надійні дані, зміцнюють довіру до дослідників і дають змогу мінімізувати ризики для учасників [2, с. 128].

Дотримуючись етичних принципів та за допомогою зазначених методів було здійснене анонімне інтерв'ювання клієнтів пробації щодо визначення впливу стигми на їх реінтеграцію. Було розроблено бланк анкети, який передбачав надання основних анкетних даних та відповіді на 10 головних питань.

Анкетні дані включали базову інформацію про респондентів, таку як вік, стать, професія або вид діяльності, соціальний статус та наявність пробаційного досвіду. Ці параметри давали змогу визначити, як різні соціально-демографічні та гендерні характеристики впливають на процес реінтеграції та адаптації клієнтів пробації. Таким чином, серед опитаних було виокремлено чотири жінки віком від 38 до 45 років та 16 чоловіків віком від 28 до 58 років.

Один з основних блоків анкети стосувався періоду перебування під наглядом. Відповіді на це питання допомагали з'ясувати тривалість впливу пробаційного нагляду на респондентів і як цей вплив змінювався з часом. За результатами інтерв'ювання було визначено, що у місцях позбавлення волі клієнти пробації перебували від 2 до 8 років, а період після їх звільнення становить від 1 до 3 років.

Наступні питання були спрямовані на вивчення досвіду отримання психологічної та соціальної допомоги як під час перебування під наглядом, так і після звільнення, що дало змогу оцінити ефективність існуючих програм підтримки та виявити прогалини в системі надання допомоги. Оцінка доступності та близькості пропонованих соціальних і психологічних послуг допомагала визначити, наскільки легко респондентам було отримати необхідну підтримку. Це питання було ключовим для розуміння бар'єрів, з якими стикаються особи за спроби скористатися доступними ресурсами. Питання про легкість комунікації та працевлаштування після звільнення давали уявлення про складнощі, з якими стикаються колишні засуджені в процесі соціальної інтеграції.

У ході інтерв'ювання клієнтів пробації було з'ясовано, що більшість із них (15 осіб, або 75%) перебувала під наглядом упродовж 3–5 років. Під час перебування у пробації більшість клієнтів відзначила, що соціальна й психологічна допомога їм надавалася епізодично. Також більшість клієнтів пробації підтвердила, що після завершення періоду перебування їх у місцях позбавлення волі вони самостійно зверталися за соціальною, рідше – за психологічною допомогою.

Проте клієнти пробації також відзначили, що більшість соціальних і психологічних послуг для них виявилися недоступними. Також клієнти пробації підтвердили, що відчули значні труднощі у комунікації, особливо у пошуку роботи й працевлаштуванні за фахом після звільнення з місць позбавлення волі. Адже здебільшого їм відмовляли у працевлаштуванні. Практично всі опитані клієнти пробації вказали, що відчувають значні прояви дискримінації стосовно себе порівняно з іншими громадянами, особливо у питаннях працевлаштування. Сфера офіцій-

ного працевлаштування є для них практично закритою. Багатьом із них доводиться працювати неофіційно і, відповідно, не за наявною у них професією чи спеціальністю.

Респонденти також були опитані про досвід дискримінації та стигми порівняно з іншими громадянами. Важливо було з'ясувати, у яких сферах життя вони відчувають вплив на них стигми, щоб мати змогу розробити цілеспрямовані заходи для її подолання. Також респонденти висловлювали свої думки щодо того, що вони хотіли б змінити у ставленні суспільства до них. Відповіді на ці питання давали цінні інсайти про соціальні установки та необхідні зміни для поліпшення соціальної інтеграції. Питання про додаткові послуги дали змогу виявити конкретні потреби, які ще не були задоволені.

За результатами опрацювання відповідей клієнти пробації вказали, що дуже хотіли б змінити ставлення суспільства до себе, зокрема отримати рівні можливості у працевлаштуванні у різних сферах діяльності без будь-яких обмежень.

За отриманою від респондентів інформацією, клієнти пробації мають потребу у таких додаткових послугах, як: правова допомога, медична допомога, сприяння соціальній реінтеграції, опанування нових навичок, проходження додаткових курсів навчання, здобуття нової професії чи спеціальності.

Останнє питання спрямовувалося на визначення загальних напрямів поліпшення умов життя, спілкування та роботи для цієї категорії населення. Відповіді на це питання допомагали створити загальне уявлення про необхідні суспільні зміни, які б сприяли комфортній інтеграції осіб, що звільнилися з місць позбавлення волі.

Дослідження за допомогою цієї анкети мало на меті комплексно оцінити соціальні, психологічні та адаптаційні потреби осіб, що перебували під пробаційним наглядом або звільнилися з місць позбавлення волі. Таким чином, проведеним у межах наукового пошуку інтерв'юванням клієнтів пробації засвідчено наявність стигми й дискримінації стосовно них. Отримані дані можуть допомогти в розробленні ефективних програм підтримки та інтеграції, спрямованих на покращення їхньої якості життя та забезпечення рівних можливостей у суспільстві.

Для вирішення проблем впливу стигми на процес реінтеграції клієнтів пробації було запропоновано напрями роботи, які передбачають просвітницький, правовий, психологічний, соціальний вплив на соціум у цілому й клієнтів пробації зокрема. Таким чином, необхідним є проведення менторської роботи щодо підвищення рівня правової обізнаності у суспільстві.

У контексті дослідження варто запропонувати такі рекомендації з цього напрямку: проводити просвітницько-правові заходи серед громадян; проводити правові та консалтингові заходи серед роботодавців різних галузей стосовно працевлаштування, реадaptaції та ресоціалізації клієнтів пробації; спланувати спільну роботу психологічних і соціальних служб на сприяння реадaptaції та ресоціалізації клієнтів пробації; пропагувати й утверджувати толерантне ставлення у соціумі до клієнтів пробації; проводити серед громадян просвітницькі заходи стосовно важливості толерантності у сучасному соціумі; пропагувати у соціумі ідеї правової та соціальної рівності; проводити просвітницькі заходи стосовно впливу стереотипів на особистість; формувати навички протидії представників соціуму стереотипній поведінці стосовно клієнтів пробації; пропагувати у соціальних медіа приклади успішної реадaptaції та ресоціалізації клієнтів пробації; пропагувати у соціальних медіа приклади успішної побудови професійної кар'єри клієнтами пробації; реалізувати індивідуальний підхід під час побудови програми та плану соціально-психологічного й правового супроводу клієнтів пробації.

Велике значення має здійснення моніторингу прогресу реадaptaції та ресоціалізації клієнтів пробації, добору адекватного інструментарію і форм роботи з клієнтами пробації залежно від їхніх індивідуально-психологічних особливостей та соціального статусу; варіювання методів і форм роботи з клієнтами пробації; приділення особливої уваги само-refлексії й самоаналізу власних досягнень клієнтів пробації; сприяння підвищенню рівня задоволеності клієнтів пробації своїм життям через використання пізнавальних занять і творчих справ; практикування проведення соціальних та психологічних корекційних тренінгів для клієнтів пробації.

Значну роль відіграє приділення уваги використанню комунікативних інструментів під час роботи з клієнтами пробації; використання інтерактивних методів і форм роботи з клієнтами пробації; залучення до розроблення тренінгових занять із клієнтами пробації психологів, коучів та психоаналітиків; надання можливості клієнтам пробації брати участь у громадських та колективних творчих справах; демонстрування своїх умінь та досвіду; практикування проведення корекційних занять з обов'язковим невимушеним живим спілкуванням клієнтів пробації між собою та фахівцями, які з ними працюють; проведення ігрових форм проведення корекційних занять, музичний супровід, гімнастичних та релаксаційних вправ залежно від загального соматичного стану клієнтів пробації; здійснення апробації інноваційних технологій під час проведення соціальної та психологічної роботи

з клієнтами пробації; сприяння створенню умов для продуктивних дискусій, спеціальних інструктивних занять із важливих для клієнтів пробації питань; пропонування клієнтам пробації альтернативу їхній діяльності, зокрема участь у творчих проектах та самозайнятість.

Отже, запропоновані напрями роботи для вирішення проблем впливу стигми на процес реінтеграції клієнтів пробації є комплексними та охоплюють просвітницький, правовий, психологічний і соціальний вплив на соціум у цілому та на клієнтів пробації зокрема. Зазначені заходи спрямовані на поліпшення правової обізнаності, формування толерантного ставлення, індивідуалізацію підходів у роботі з клієнтами пробації, а також на створення сприятливих умов для їх реадaptaції та ресоціалізації. Реалізація таких заходів сприятиме зменшенню стигматизації та підвищенню рівня соціальної інтеграції клієнтів пробації.

Висновки і перспективи подальших розвідок. Таким чином, вплив стигми на процес реінтеграції клієнтів пробації є суттєвим і багатограним, оскільки стигма часто призводить до соціальної ізоляції, дискримінації та упередженого ставлення з боку суспільства.

Експериментальне дослідження дало змогу перевірити вплив стигми на процес реінтеграції клієнтів пробації шляхом проведення інтерв'ювання колишніх засуджених на базі реабілітаційного центру з метою встановлення думки клієнтів пробації стосовно впливу на них стигми.

Визначено, що колишні засуджені після звільнення з місць позбавлення волі мають проблеми з отриманням соціальних і психологічних послуг, відчувають значні труднощі у комунікації, а особливо у пошуку роботи й працевлаштуванні за фахом. Клієнти пробації дуже часто відчувають значні прояви дискримінації стосовно себе порівняно з іншими громадянами, особливо у питаннях працевлаштування.

Стигматизація клієнтів пробації негативно впливає на їхню самооцінку, знижуючи мотивацію до змін та ускладнюючи процеси реадaptaції та ресоціалізації. Високий рівень стигматизації ускладнює доступ клієнтів пробації до роботи, освіти та інших соціальних послуг, що є критично важливими для успішної реінтеграції. Негативне сприйняття клієнтів пробації суспільством підсилює їх відчуженість та ізольованість, що може призвести до рецидиву злочинної поведінки.

Для ефективної реінтеграції клієнтів пробації необхідно впроваджувати комплексні заходи, що включають просвітницьку роботу, правову допомогу, психологічну підтримку та соціальну адаптацію. Просвітницькі та інформаційні кампанії, спрямовані на підвищення обізнаності суспільства щодо про-

блем і потреб клієнтів пробації, можуть значно зменшити рівень стигматизації. Індивідуалізований підхід у роботі з клієнтами пробації, урахування їхніх особистих потреб та обставин сприятимуть більш ефективній реадптації та ресоціалізації. Підтримка з боку державних і громадських організацій є необхідною для забезпечення успішної реінтеграції клієнтів пробації та зменшення негативного впливу стигми на цей процес.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бережна О.О. Проблема політичної коректності та стигматизації в сучасній англомовній суспільно-політичній літературі. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. 2015. № 59. С. 23–26.
2. Купенко О.В. Соціальна робота: від теорії до практики : навчальний посібник. Суми : Сумський державний університет, 2020. 192 с.
3. Романова А.С. Психологічно-правові особливості ресоціалізації засуджених. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького. Серія «Право»*. 2021. №. 11(23). С. 40–46.
4. Чорна В.В. Психічне здоров'я і стигматизація в умовах сьогодення. *Психосоматична медицина та загальна практика*. 2019. № 1. С. 1–3.
5. Чутора М.В. Підходи до розуміння сутності явища стигми. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Педагогіка. Соціальна робота»*. 2012. Вип. 4. С. 199–203.
6. Gavan L., Hartog K., Koppenol-Gonzalez G.W., Gronholm P.C., Feddes A.R., Kohrt B.A., Jordans M.J.D., Peters R.M. Assessing stigma in low- and middle-income countries: A systematic review of scales used with children and adolescents. *Social Science & Medicine*. Volume 307, August 2022, P. 115–121.
7. Jacoby Ann. Epilepsy and social identity: the stigma of a chronic neurological disorder. *The Lancet Neurology*. 2005. № 4.3. P. 171–178.
8. Major Brenda, Laurie T. O'Brien The Social Psychology of Stigma». *Annual Review of Psychology*. URL: <https://www.annualreviews.org/doi/10.1146/annurev.psych.56.091103.070137> (дата звернення: 13.07.2024).